

dalnak szerzőjét valószínűleg sohasem fogjuk ismerni. Még kevésbé remélhetjük ezt a szorosabb értelemben vett népdalokról, amelyek eredetét zenei sajátágaik tanúsága szerint sokkal régebbre kell tennünk. Dalkincsünknek ez az ősrétege a XIX. század nagy dalforgalmába csak kis részben került bele. Egnéhányat az első népszínművek vetettek felszínre. De csakhamar elnyomta őket a fellendült új termelés és a századközép sallangos ízlését nem elégitette ki ódon egyszerűségük. Így viszaszorultak oda, ahonnan kiemelni próbálták őket, s ahol szerencsére a század végéig, néhol máig, életben maradtak: a régiesebb civilizációtól kevésbé érintett falusi parasztság közé.

Ezt a legrégebbi dalréteget akár a tudós, akár a művész szemével tekintjük, sokkalta értéke-sebbnek kell tartanunk a XIX. századbeli, névszerint ismert, vagy nem ismert szerzők termelésénél. Tudós szempontból: mert bennök kell látnunk a régi magyarság dallamvilágát; egyes darabjai százados régiség jeleit viselik. A magyar lélek egy régebbi állapotába világítanak bele. Művész szempontból: mert ha nem oly tarkák és tagozottak is, mint az újabkori dalok, monumentálisabbak, stílusban tisztábbak és a nyugati zene hatásaitól érintetlenebbek. A maguk nemében abszolút tökéletesek, míg az újabbakban sok a dilettantizmus. Végül egészségesebb a lelki alapjuk is: egy régi, hatalmasabb, egységes magyar életet visszhangoznak. A XIX. századi nóták hangjai mellett nem egy darab ősi föld szaladt ki a daloló lába alól, s később mindinkább túlyomó bennük valami energiátlan bánatos szentimentalizmus, vagy a minden mindegy hangulata.

Arany kéziratában aligha lesz az 1850-es éveknel újabb keletű dal. De a régi rétegből is kevés van benne. Viszont az 1916 körüli gyűjtő munka alig talált életben egnéhány darabját Arany gyűjteményének.

Mi lehet ennek a magyarázata?

Egyik az, hogy az a 150 dal, amelyet Arany emlékezetében megőrzött, aligha mind szalontai. Sok lehet közte, amit nem otthon, hanem diákkorában vagy később hallott. Azonkívül nem mind magyar lejtésű. Ő maga is különválaszt „Társas dalok” címen 38, daltörténeti szempontból rendkívül érdekes darabot, abból a fajtából, melynek a „tamburás öregúr” szerint „szövege cikornyás, dallama német.” A 103 „népdal és rokon” közt van magyar ízü műdal elég, egyik másakra írt megjegyzéseit — „ez sem népies, hanem diákos”; „népdal mesterkelt szöveggel”; „színpadi töredék lehet” — még akárhánymáshoz is oda lehet tenni.

Másik az, hogy Arany nem folklorista szempontból szerkesztette gyűjteményét, hanem összeírta, amit ifjúkori környezetében hallott. Az a környezet pedig ízlésben, műveltségben már föltette állott annak a néprétegnek, mely a balladák és egyivású társaik őrzője és naiv élvezője.

Alig van finomabb fokmérője valaki, vagy egy közösség állásának a civilizáció létráján, mint a dalismerete. Arany kézírata, illetve a

balladák hiánya benne azt bizonyítja, hogy az ő gyermekkori környezete már nem találta kedvét a „Királyfi”, vagy a „Bátori Kalára” ősnáiv daltípusaiban, melyek az ottani egyszerű nép közt máig élnek. A „szalontai hajdu” nemesi öntudata nem találta utat az alsóbb népréteg elzárt szellemi életéhez. Nem lehetett sok érintkezése a pásztorok szinte kasztszerűen elkülönült osztályával sem; a ma is élő őseredeti pásztoradalokból alig találunk nála. A „Kádár István históriája” ott már 1830 körül koldusénekké degradálódott, míg Erdélyben öreg székely gazdák énekeltek még a század végén. A szalontai szegény nép közt ma is divatozó halottsiratás szokását Arany nem említi, bár dallama — csekély változással — ott van nála, Fazekas „Hortobágyi dal”-a felett.

Általában a kézirat a földművelő sorban élő köznemesség dalkészletének jellemző kivonata; mintegy középtűt áll az újabb műdaliradalom és a régi népköltészet közt. Öreg falusi nemesek már 1900 körül is, ha csak a „Sági bíróné”-t kérte tőlük az ember, azt felelték: „olyanon nem kaptunk”, — ha ismerték is. Ékeesebb nóta kellett nekik. De sokfelé tudták a Kölcsey „Szép Lenka”-ját $\frac{9}{10}$ -os német dallamra.

Az 1830 óta lefolvt két emberöltő nem múlt el nyomtalanul e dalkészlet fölött. Megbővült újabb népies műdalokkal, és kiesett belőle egy csoport régi dal „csuda hangmenettel”, melyet a gyermek Arany még hallhatott. Kiestek a Rákóczi dalok és a velök egy törzsből valók.

Az alsóbb, magára utalt népréteg dalkészlete lassabban változik, mint a civilizáltabb rétege. Amint anyagi szükségleteiben a legújabb időkhöz elvult a gyáripar nélkül úgy művészet-i igényei kielégítésére is tellett az ősi hagyományból. Alig vett át valamit felülről.

Igy érthetjük meg, miért oly kevés a találkozópont a két gyűjtemény között és hogy miért mutatkozik a szalontai dalkincs régiesebbnek az újabb — folklorista elvek szerint készült — gyűjteményből, mint az Arany-kéziratból.

Kodály Zoltán.

RIEDL FRIGYES HAGYATÉKABÓL. Mint végrendeletnek szavai úgy hatnak ránk ezek a töredékes lapok, amelyeket kegyeletes kezek Riedl hátrahagyott írásából kiadtak. Nincs itt megfogalmazásról szó, kidolgozásról szó, csak a vázlat vázlata fekszik előttünk s mégis ünneplésnek, bölcsnek és egésznek érezzük. Ünneplésnek, mert, aki bennük hozzánk szól, talán éppen e könyvben kifejezett tépelődések súlya alatt túlkorán eltávozott körünkbeli; bölcsnek, mert nemzedékünk legszeretettebb tanára s egyik legszeleesebb látókörü írója hagyta ránk s egésznek, mert az egész ember elevenedik meg olvastukra előttünk, közvetlenebbül, mint megirt s egy témával foglalkozó műveiből. Ragyogó foszlány az egész emberből, aki elméje fényét, szíve hevét megfigyeléseiben, észrevételeiben bőkezű magvetőként szórta maga körül, hogy másokban, ki tudja hol, ki tudja mikor, ki-

teljesedjenek. Mikor lapozgatok a könyvben, látom görög bölcsere emlékeztető gyönyörű fejét, amint egy percre mellére fekteti, hogy aztán fölemelve, szemével és szavával fényt árásson. Ez a nagy gondolattermelő idegrendszer, amelynek szép feje volt a legkifejezőbb hangszere, mincig és mincennél ontotta a gondolatébresztő gondolatot. Megírt lapok, kinyomatott könyvek mily keveset őriztek meg ezekből! És hozzá tanári foglalkozása, kedvelt irodalmi és művészeti tanulmányai mennyire megakadályozták abban, hogy eszmeszerkezeteket teljesen kiépítsen s minden részletében kidolgozzon. Életének két főmüve lett volna: egyik a művészi jellemzések átfogó fejlődését, a másik a magyar sors elemzését adta volna. E két művel a benne rejlő két legértékesebb ember: a műélvező s a bölcs megfigyelő épített volna halhatatlan hajlékot magának. Egyiket sem írta meg. Az elsőt legalább megélte. De a másodikat még megélni sem volt lelki ereje. Sorsa tragikusabb, mint legjobb barátjára, Péterfy Jenőre, aki csak önnönéletét temette el, míg neki sőtét kétség sugallta, vajjon önnönéletével együtt nem temeti-e hazája életét is?

A Hagyatékokban szárnyaszegetten, célhoz nem érten nyilatkozik meg Riedl bölcselő egyénisége s mégis teljes értéket is nyújt, de legfőképen emberi mivoltát mindennél jobban világítja meg. Mi benne a teljes érték? Egy-egy gondolatcsira, amely szállóigék tömörségével hat és ércszóval fogalmazza meg Magyarország újraképzésének alapföltételeit. Idézzünk belőle? *Magyarország vagy művelt lesz, vagy nem lesz. — A magyar jövőt szellemi és erkölcsi átalakulásunkban látom. — A nemzeti energiát növelni, de nem a nemzeti retorikát. — Nevelni kell az egyéni felelősség elvállalására és elviselésére. — Gyűlöljük meg a gyűlöletet. — Minden ember ma a hírlapok papagálya.*

Mindezeket s az ezekhez hasonló mély megfigyeléseket Riedl nem a közönség, hanem önmaga számára írta le. Csak odavetett, emlékeztetőnek szánt szövegek, s mégis mindegyikben tanulmányok, könyvek anyaga van letéve. Miért kellett e tanulmányoknak, e nagy könyvnek megíratalanul maradni? E kérdésnél lép előtérbe Riedl Frigyes emberi alakja. Olyan időben lépett az esztétikus pályára, amikor Európázerte fényűző gazdagsággal virágzott a tudomány. Jelentős és hatalmas művekkel gyarapodott minden tudományág, de különösen az irodalmi és történeti tanulmányok vettek nagy lendületet. A tudományokban éppúgy, mint a művészetekben, az egyes ágak korrespondenciáinak új eredményeket jelentő keverése vált divattá. Wagner zenét és irodalmat, Verlaine zenét és költészetet, a parnasszisták költészetét és festészetet olvasztottak össze; Taine természettudományt, történetet és esztétikát, Renan teológiát, történettudományt, nyelvészetet és bölcséletet, Gobineau ethnológiát, orientálist, szépirodalmat, történelmet és művészettörténetet kever. Különösen a franciáknál új tudomány fejlődik ki: a művészi tudomány, a sokat támadott renani dilettantizmus, amely

nemcsak új tudomány, hanem az új léleknek, a XIX. század-végi európai léleknek leghűbb kifejezője. Riedl Frigyes is ez az új európai lélek kísérti. A békés Európa megsokszorozza a tudományok anyagi és szellemi eszközeit, megkönnyíti a nemzetközi érintkezést s a tudósok elé nemcsak új, nagy feladatokat tűz, hanem azok megoldását lehetővé is teszi. Új tudóstípus alakul ki: a szaktudós felé emelkedő európai tudós. Mindegyikük nemcsak tudós, hanem bölcselő is; nemcsak tudományos, hanem művészi és emberi értékeket hoz. A műfajoknak ez a keveredése nem hogy dilettantizmust teremtett volna, hanem megélte azt s a színvonalat tudományban és művészetben egyaránt növelte. Flaubert történettudós lesz, hogy regényit írjon; Taine vetekedik szépirodánknak kompozíciójával és stílusával, amikor történetet ír. E szellem hatása alatt nálunk is egész tudós nemzedék keletkezik. A legkiválóbbak közöttük: Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Grünwald Béla és Pauler Gyula. Új nemzedék — a mi tanáraink. Talán az egy Grünwald Bélát kivéve, élete főművét egyikük sem írta meg. Pedig, ha gyűvelejük súlyát grammban lemérjük, ha tehetőségük szárnyának megszabjuk a teret, francia eszményképeiknek egyikük sem marad mögötte. Különösen nem Péterfy és Riedl. De sokáig késelekdedek önhibájukon kívül középiszólók katedráin; sokáig kellett várniok és sok méltatlan mellőzést megérniök, amíg végre olyan helyzetbe kerültek, hogy csupán tudományos és művészeti érdeklődésüknek élhettek volna. Szellemi életük fejlődésének természetes vonala a művészetek átélésén keresztül a bölcsészet magasabb régióiba vezetett. Péterfynek kifogyott a türelme erre az időre várakozni s mire Riedl ideért, leomlottak körülötte a keretek, a jól berendezett életet pusztító vihar dúlta fel s az egykori boldog Magyarországból az lett, ami Riedl készülő műveiből: csonka, töredékes Hagyaték . . .

A vészek után kis ideig közöttünk élt még társtalanul és tájékozatlanul. Az embereket mindig bizonyos szkepszissel nézte, de a nagy eseményektől kifordított szívek s falánkabbá vált érdekek ilyen fokú rútságáról neki sem lehetett fogalma. Hitét azért az egyéni hívságokon túli nagy egységben: a hazában, sohasem veszítette el. Erről tesz tanubizonyosságot Hagyatéka, amelyben gondolatait minden hangszerelés nélkül nyersen s őszintőns kénszernek engedve, vetette papírra. Így is ércebe, márványba kívánczó ígék ezek: 'bár legalább szívükbe vésnék az emberek! Kuncz Aladár.

KOMÁROMI JÁNOS: *Esze Tamás a mezítalások ezredese.* (Genius kiadás.) Ha valaki erről a könyvről rövid meghatározást kívánna tőlem, így jellemezném: eposz prózában. Az írónak mintha az lett volna a célja, hogy a hősköltemények mechanizmusába illesszen bele egy modern, naturalista szemmel tekintett történeti eseményt. A regény nem fejezetekre, hanem énekekre oszlik, alakjai állandó jelzők kíséretében lépnek fel, — főhősét, „a nagyerejét